

Szakadát László

**(Budapesti Corvinus Egyetem, Mikroökonómia Tanszék,
Budapesti Corvinus Egyetem, Piacelemző Központ,
PPKE Versenyjogi Kutatóközpont)**

Szankciók antitröszt eljárásokban

(Az antitröszt szabályok megsértése esetén alkalmazandó optimális szankcionálás közgazdasági elméleteiből, a vállalatelméletből és a kapcsolódó empirikus elemzésekből levonható tanulságok a hatékonyabb versenyhatósági fellépés kialakítása számára)

2012

**Szankciók antitröszt eljárásokban
(Az antitröszt szabályok megsértése esetén alkalmazandó optimális
szankcionálás közgazdasági elméleteiből, a vállalatelméletből és a
kapcsolódó empirikus elemzésekből levonható tanulságok a hatékonyabb
versenyhatósági fellépés kialakítása számára)**

A szerző a kartellekkel szemben az antitröszt versenyfelügyeleti eljárásokban jogsértés esetén alkalmazandó szankciók optimális rendszerének kialakításával kapcsolatos közgazdasági és jogi irodalmat felhasználva igyekszik bemutatni, hogy a ma fennálló szankciók nem hatásosak, így ezen a területen érdemes elgondolkodni az alkalmazandó szankciók körének kiszélesítésén és a szankciók mértékének növelésén. A kartellezés mértékét is feltehetően befolyásoló egyes tényezők hatásait számításba véve, különös tekintettel a büntetés mértékének és mibenlétének kérdéseire koncentrálna érvel a szerző a változások mellett. A vonatkozó szakirodalom áttekintése és hazai és nemzetközi gyakorlat és adatok elemzése, illetve összevetése alapján megalapozottnak tűnik a szerző szerint, hogy a magyar jogi kereteket érdemes lenne e felvetett gondolatokat és megállapításokat is figyelembe véve kiegészíteni, módosítani és a magyar versenyhatóság joggyakorlatát megváltoztatni. A szerző a mellett is próbál érvelni, hogy a magyar jogrend és a joggyakorlat nem fokozatos reformálásra, hanem viszonylag gyors, alapvető változtatásokra szorul. Bár egy nem hatékony versenyjogi rendszer működtetése mellett az átmeneti időszak kezdeti fázisában lehetett érvelni, mára ez az érv már elvesztette erejét és mind az elméleti megfontolások, mind a gyakorlati tapasztalatok inkább egy hatékonyabb szankciórendszer kialakítása mellett szólnak. A dolgozat arra is megpróbál kitérni, hogy milyen nehézségekkel kell szembenézni a hatékonyságjavító intézkedések bevezetése során.

JEL: D21, D22, H11, K21, K42, L21, L4, L41

Ebben a tanulmányban a kartellekkel szemben az antitröszt versenyfelügyeleti eljárásokban jogsértés esetén alkalmazandó szankciók optimális rendszerének kialakításával kapcsolatos közgazdasági és jogi irodalmat felhasználva igyekszem bemutatni, hogy a ma fennálló szankciók nem hatásosak, így ezen a területen érdemes elgondolkodni az alkalmazandó szankciók körének kiszélesítésén és a szankciók mértékének növelésén.

Ugyanakkor talán érdemes itt rögtön az elején egy fontos kérdésre felhívni a figyelmet és a szóban forgó különbségtételt mindvégig kellő súllyal szem előtt tartani. Amíg a magyar versenyhatóság és más hatóságok is jogszabályi szinten egy kalap alatt kezelik a jogellenes horizontális és vertikális megállapodásokat, valamint az alábbiakban elemzett magyar versenyhivatali bírságközlemény szerint a versenykorlátozó megállapodások és az erőfölénnyel való visszaélés szintén egy és ugyanazon szempontrendszer alapján mérettetik meg a bírság vonatkozásában, addig hangsúlyozni kell, hogy szóban forgó magatartásokat bizonyos lényegi eltérések miatt nem szabad együtt kezelni, vagy legalább világosan jelezni kell a joggyakorlat során, hogy a hatóság érti és ennek megfelelően másként is szankcionálja a az erőfölénnyes, a vertikális és a horizontális jogsértéseket.

A horizontális versenykorlátozásokat, pontosabban azok egy szűkebb csoportját, az úgynevezett „kőkemény” kartelleket a versenyjog gyakorlat a világ minden pontján elég egységesen kezeli és egyértelmű megítélés alá tartozik az efféle magatartások értékelése. A „kőkemény” kartellek a gyakorlatban jólét csökkentőknek minősülnek és éppen ezért nincs szükség közgazdasági érvelésre, nem lehet hatékonysági védekezést előadniuk az eljárás alá vont és marasztalni kívánt feleknek, a magatartás „per se” jogsértésnek tekintett. Kőkemény

---

¹ BCE Mikroökonómia Tanszék, BCE Piacelemző Központ, PPKE Versenyjogi Kutatóközpont.

kartellek esetében megítélésem szerint a gyakorlatban a versenyhatóság szinte kizárólag csak másodfajú hibát követhet el. A kartellek esetében jelentős elsőfajú hibával nem kell számolni egy alapvetően jól működő versenyjogi rezsimben, ezen a területen tehát a másodfajú hiba feltehetően igen magas „aránya” okoz inkább problémát.

Elsőfajú hibáról akkor beszélünk, ha egy ártatlan embert, vagy vállalkozást jogsértés miatt marasztalnak, míg másodfajú hibáról akkor beszélünk, ha egy jogsértést elkövető embert, vagy vállalkozást nem marasztalnak el jogsértése miatt.

Bár a kérdéskörrel foglalkozó szakértők véleménye szerint a lebukás veszélye, azaz a büntetőfelfedezés valószínűsége és a büntetés nagysága egyaránt jelentős tényező. A lebukás veszélyének szubjektív érzetével kapcsolatban érdekes adalékkal szolgál Allison és O’Kane (2011). A kartellezésbe kezdő vállalkozások nyilvánvalóan nem rendelnek jelentős valószínűséget a lebukás bekövetkezéséhez. A kartellek létrehozásának, fenntartásának, működtetésének, a kartellekhez való csatlakozás, illetve a kartellekhez való csatlakozás engedélyezésének problémájával kapcsolatban Carlton és Perloff (2002), Pepall, Norman és Richards (2008), valamint Motta (2007) és Levenstein és Suslow (2006) alapján kaphatunk egyfajta képet.

A büntetések nagyságával kapcsolatban pedig külön figyelmet érdemel a John M. Connor és az amerikai Igazságügy Minisztérium között zajló vita. A vita részben a szankció mibenlétével és annak súlyosságával kapcsolatos. Connor (2011) vitatja a fennálló szankciórendszer hatásosságát és eredményességét.

Werden, Hammond és Barnett (2011b) világosan a mellett érvel, hogy az összetett szankciórendszer minden elemének megvan a maga szerepe és jelentősége, ugyanakkor az egyéni büntetőjogi felelősség játssza a legfontosabb szerepet a rendszeren belül is. Mindez nem csak azt jelenti, hogy a lebukás veszélye, azaz a felderítés valószínűségének a növekedése, növelése irányába tett erőfeszítéseknél ez jelentősebb hatást fejt ki a kartellezőkre minden bizonnyal, hanem azt is, hogy a vállalatok szankcionálása mellett az egyéni felelősségre vonásnak van kitüntetett szerepe. Megítélésük szerint az engedékenységi politika is azáltal nyerte el igazi súlyát, hogy az egyénnek kell tartania a szankcióktól, mégpedig a börtönbüntetés fenyegetésétől. A fent hivatkozott Allison és O’Kane beszélgetés arra enged következtetni, hogy a börtön elkerülése érdekében elég jelentős pénzbeli megváltást lennének felajánlani az érintett vállalatvezetők. Ez nyilvánvalóan azt sugallja, hogy a leginkább visszatartó ereje valóban az egyéni szabadságot korlátozó versenyjogi-büntetőjogi szankció lehet.

A vita egy másik szála az érintettek között arról folyik, hogy a visszaesést vajon helyesen veszik-e számba, illetve hogy a magasabb büntetések, elsősorban a börtönbüntetések megjelenése valóban kellő visszatartó erővel bír-e a területen. Werden, Hammond és Barnett (2011a) arra mutat rá, hogy Connor (2010) módszertanilag hibás. Az igazságügy minisztériumi tisztségviselők szerint a statisztikában nem található egyetlen olyan eset sem, ahol a büntetőjogi szankcióval végződött, azaz kartellezéssel marasztalt vállalatvezetőt börtönnel is szankcionáló ügy után a vállalkozás ismét fennakadt volna a szűrőn. Werden, Hammond és Barnett (2011a) szerint Connor egyszerűen rosszul vette figyelembe az ügyek időbeli lezajlását. A kartellezés és a büntetés kiszabásának időpontjai alapján nincs átfedés, nem lehet visszaesésről beszélni, ami alapján tehát nem lehet arra a következtetésre se jutni, hogy az egyéni büntetőjogi szankcióknak nincs kellő visszatartó ereje.

Az egyénekkel szembeni szankciók gyakorlatával és elterjedtségével kapcsolatban OEC (2003) ad áttekintést.

A versenyhatósági beavatkozások jóléti hatásait alapvetően a sikeres beavatkozások alapján ítélik meg a hatóságok (lásd például an angol versenyhatóság, az OFT ezzel kapcsolatos becsléseit (OFT 2005)), de a helyes számbavétel során nyilvánvalóan a hibás döntések „kárát is figyelembe kell venni. Ami az alternatív költségek alapján még növekedne is, ha a fel nem derített kartellekre is figyelmet fordítunk.

Messze nem mondhatók el a fentiek a vertikális megállapodásokról, melyet a közgazdászok alapvetően inkább versenyt növelő tényezőnek tartanak, még akkor is, ha a vertikális korlátozások alapvető jellegüknél fogva versenyt korlátozó éllel is bírnak. Hasonló gondolatokat fogalmazhatunk meg az erőfölénnyel való visszaélés kapcsán is. Ezen ügýtípusok esetében mind elsőfajú (azaz tévesen egy ártatlant, vagyis piaci versenyt erősítő, vagy egyszerűen versenyző magatartást folytató vállalkozást jogsértéssel marasztaló és szankcionáló), mind másodfajú (azaz tévesen egy bűnöst, vagyis piaci versennyel össze nem egyeztethető, azt torzító, vagy egyszerűen versenyellenes magatartást folytató vállalkozást jogsértéssel nem marasztaló és éppen ezért nem is szankcionáló) hibás döntést hozhatnak a versenyhatóságok és a bíróságok. Ez utóbbi jogsértések, de különösen az úgynevezett túlzó árázással kapcsolatos magatartások vonatkozásában egyes szerzők azt javasolják, hogy az elsőfajú hiba relatíve nagyobb valószínűsége miatt a szankcionálás (így a bírságolás) terén különösen óvatosan kell eljárni. (Konkurrensvetert (2007)) Ez praktikusán a bírság elhagyását jelentheti, de legalábbis a nagy összegű bírságok kiszabásának igen szűk körre való korlátozódását kell, hogy magával vonja. Az erőfölényes marasztalásokkal kapcsolatos szankcionálás problémaköréről jó áttekintést nyújt OECD (2006).

Ehhez kapcsolódik részben az a sajátosság is, hogy az antitröszt szankciókkal foglalkozó szakirodalom a kartellek megfelelő büntetésére koncentrál, míg az egyéb antitröszt jogsértések esetén a fent jelzett óvatosságra intés jelenik csak meg, értelemszerűen a kérdés alapos és részletes taglalása nélkül. A mai magyar helyzetben ugyanakkor ennek a problémakörnek különös jelentősége van. Tekintettel kell lenni ugyanis arra a tényre, hogy az Alaptörvény az antitröszt jogsértések közül egyet emel ki, nevezetesen pont az erőfölénnyel való visszaélést, amiből véleményem szerint az itt kifejtettekkel ellentétes következtetésre is lehet, sőt kell jutni.

Az Alaptörvény M) cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „Magyarország gazdasága az értékteremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik.” A (2) bekezdés viszont megállapítja, hogy a vállalkozások, vagy legalábbis a vállalkozások egy szűkebb körének e szabadsága nem korlátok nélküli, hiszen mert bár ugyan „Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit”, ugyanakkor „fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait.”

Megítélésem szerint az Alaptörvényből egyenesen következik az, hogy kartellekhez képest általában véve erőlényes ügyben megállapított jogsértés esetén kell relatíve nagyobb bírsággal, vagy általában súlyosabb szankciókkal fellépni. Úgy gondolom, hogy ez a jövőben még számos jogvitát fog okozni, hiszen egy ilyen trendfordulás sem a nemzetközi folyamatokkal, sem az antitröszt joggyakorlatban egyre erősödő közgazdasági szemléletmóddal nem egyeztethető össze.

Bár néhány friss döntésből nem lehet megfelelő következtetést levonni, azért abban egyelőre csak bízhatunk, hogy a 2011-es, nem teljes évre vonatkozó adatok nem tekinthetők a fent említett lehetőség bekövetkezésének bizonyítékaként. A mellékletben található adatok szerint (Melléklet 3. Táblázat) magyar versenyhatóság 2008-2010 között csak elvétve állapított meg jogsértést erőfölényes ügyben, és jogsértés esetén sem szabott ki bírságot, a kartellekkel szemben ugyanakkor jelentős szankciók lettek megállapítva. (Lásd a Melléklet 2. és 3. Táblázatait.) 2011-ben az év első szakaszában a kartellekkel szemben kiszabott bírság háromszorosa volt az erőfölényes, vagy ahhoz az ügýtípushoz sorolható jogsértések kapcsán kirótt versenyfelügyeleti bírság összege. (Tóth (2011))

A kartellezés mértékét is feltehetően befolyásoló egyes tényezők hatásait számításba véve, de különös tekintettel a büntetés mértékére és mibenlétére koncentrálva érvelek ebben a dolgozatban a változtatások szükségessége mellett. Az ide vonatkozó (a kartellek optimális szankcionálásával foglalkozó) szakirodalom áttekintése és hazai és nemzetközi gyakorlat és adatok elemzése, illetve összevetése alapján megalapozottnak tűnik szerintem az a következtetés, mely szerint a magyar jogi kereteket érdemes lenne e felvetett gondolatokat és megállapításokat is figyelembe véve kiegészíteni, módosítani és a magyar versenyhatóság joggyakorlatát is megváltoztatni. A mellett is próbálok érvelni, hogy a magyar jogrend és a joggyakorlat nem fokozatos reformálásra, hanem viszonylag gyors, alapvető változtatásokra szorul. Bár egy nem hatékony versenyjogi rendszer működtetése mellett az átmeneti időszak kezdeti fázisában lehetett érvelni, mára ez a szempont már elvesztette erejét és mind az elméleti megfontolások, mind a gyakorlati tapasztalatok inkább egy hatékonyabb szankciórendszer kialakítása mellett szólnak. A dolgozat keretén belül röviden arra is megpróbálok kitérni, hogy milyen nehézségekkel kell szembenézni a hatékonyságjavító intézkedések bevezetése során.

A magyar versenyjogi bírságolási keretrendszer és a kapcsolódó hazai versenyjogi gyakorlat

Ebben a szakaszban összefoglalom a magyar versenyhatóság által követett, illetve követni szándékozott joggyakorlatát. A hazai szankciórendszer jelentős átfedésben van a nemzetközi, de különösképpen az európai közösségi gyakorlattal, ugyanakkor néhány elemében eltér azoktól. Bár bizonyos büntetőjogi szankciók már megjelentek a magyar joggyakorlatban is, a magyar jogterületre eső vállalkozások vezetőinek, illetékeseinek nem kell egyéni börtönbüntetéssel számolniuk a szankciók között. De lássuk a vezérlőelveket!

A Gazdasági Versenyhivatal (GVH) 2011 végén konzultációs céllal közzé tette a Gazdasági Versenyhivatal Elnökének és a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa Elnökének a tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozó magatartás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (Tpv.) 11. és 21. paragrafusai, illetve az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 101. és 102. cikke szerinti tilalmakba ütköző magatartások esetén a bírság összegének megállapításáról szóló közlemény (a továbbiakban: Bírságközlemény vagy Közlemény) tervezetét.

A tervezet nyilvános vitára történt bocsátása után beérkezett észrevételeket követően a GVH 2012 elején kiadta az új Bírságközleményt.

A Bírságközlemény azokat a jogszabály (azaz a Tpv.) által meghatározott szempontokat részletezi, amelyek alapján a magyar versenyhatóság döntéshozói elvben és talán a gyakorlatban is a Tpv. és az EUMSZ által tilalmazott versenykorlátozó megállapodást, illetve

összehangolt magatartást (együtt: versenykorlátozó megállapodás), valamint a gazdasági erőfölénnyel való (illetve a kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény 7. §-a szerinti) visszaélést megállapító versenyfelügyeleti eljárásokban kiszabandó bírság mértékét alapvetően meghatározzák.

Nem érinti tehát a Közlemény a Tpvt. 61. §-a alapján kiszabandó *eljárási*, a Tpvt. 75. §-a szerinti kötelezettségvállalás megsértése miatt kiszabandó *versenyfelügyeleti*, a Tpvt. 79. §-a alapján kiszabandó összefonódás engedélyezése iránti kérelem elmulasztása miatt kiszabott *mulasztási*, valamint a Tpvt. 90. §-a szerinti *végrehajtási* bírságot.

Az antitröszt ügyekben kiszabandó versenyfelügyeleti bírság meghatározása többlépcsős eljárásban történik.

A Versenytanács először a jogsértő vállalkozás által az érintett piacon elért forgalomból, illetve vállalkozások társulása által a tagok tevékenységében tetet öltött jogsértés esetén a tagok érintett piaci forgalmának összegéből (a releváns forgalomból) kiinduló alapösszeget határoz meg, amelyet további szempontok figyelembevételével több lépésben módosít.

Az alapösszeget a magyar versenyhatóság a relatíve objektívnek tekinthető releváns forgalom és egy relatíve szubjektívnek tekinthető pontszám segítségével határozza meg: a releváns forgalom ezrelékét megszorozzák egy 0 és 100 közé eső számmal.

A bírság meghatározásakor a Versenytanács enyhítő és súlyosbító körülményeket is, valamint az esethez kapcsolódó minden releváns tényezőt figyelembe vesz. Értelemszerűen a súlyosbító körülmények a végül kialakuló bírságösszeg növekedésének irányába hat (az adott szempontokhoz tartozó pontszámok növekedésén/csökkenésén keresztül).

A bírság kiszámításakor használt releváns forgalmat a GVH alapesetben a jogsértő vállalkozás jogellenes magatartásával érintett piacon a jogsértés évében elért forgalma alapján határozza meg. Ha a jogsértés időtartama egy évnél hosszabb, akkor a jogsértés teljes időtartama alatt elért forgalmat veszik alapul. Tenderek/pályázatok esetében a tender értékének (jellemzően a nyertes pályázatának értékének) háromszorosában határozzák meg a tervezet szerint a releváns forgalmat.

A vállalkozás érintett piaci forgalmát hiteles adatok hiányában a GVH becsléssel állapítja meg.

Az alapösszeg kiszámításakor tehát a GVH lényegét tekintve a releváns forgalom 10%-ából indul ki. Mindez azt jelenti, hogy az elképzelhető legsúlyosabb esetben – 100 pont elérése esetén – az alapösszeg éppen megegyezik a releváns forgalom 10 százalékával.

Az alapösszeg kiszámításához használt - 0 és 100 közé eső - szorzótényező három elemből adódik össze: hatvan pontot adhat az eljáró versenytanács a jogsérelem súlyához rendelve, ami maga is két egyenlő jelentőségű elemre bomlik. Egyfelől a verseny veszélyeztetettségét, másfelől a jogsértés piaci hatását értékelik. Az alapösszeg kiszámításának további tényezője a vállalkozás viszonyulása a jogsértéshez, amire a döntéshozók további negyven pontot adhatnak. Bár korábban az egyéb súlyosbító körülményekre a Versenytanács további 10 pontot adhatott, a mostani joggyakorlatban ez a súly kikerül a szempontok közül.

Az alapösszeg kiszámítását követően kerül sor

- I) a jogsértés esetleges ismétlődésének,
- II) a jogsértéssel elért előnynek,
- III) az elrettentő hatásnak,
- IV) a bírság Tpv. 78. §-ában meghatározott maximumának,
- V) az engedékenységi politika alkalmazásának (a jogsértő vállalkozás együttműködő magatartásának), valamint
- VI) a fizetési nehézségeknek a figyelembe vételére.

A tervezet megállapítja, hogy a jogsértéssel elért előny csak ritkán számszerűsíthető kellő megbízhatósággal. Ha azonban erre sor kerül, akkor a kiszabott bírság a számszerűsített előny háromszorosának megfelelő összegre nő, kivéve, ha már egyébként is meghaladta volna ezt a szintet.

Amint az a fentiekből is kiderül, a versenyfelügyeleti bírság kiszabásának célja a büntetésen túl az egyedi és általános elrettentés.

A GVH tehát figyelmet fordít arra, hogy a bírságok megfelelő visszatartó (elrettentő) hatással bírjanak. Ennek érdekében az egyébként – a közlemény alapján – kiszámított bírság összegének növelésére kerülhet sor az olyan vállalkozások tekintetében, amelyek a jogsértés által érintett piacon elért releváns árbevételén túlmenően különösen jelentős árbevétellel bírnak, és ezért számukra a releváns forgalom alapján számított bírság nem jelentene érzékelhető terhet.

A bírság összegének tehát alkalmasnak kell lennie - a versenyhatóság szerint - arra, hogy a vállalkozás számára a jogsértő magatartásért megfelelő büntetést helyezzen kilátásba, illetve arra is, hogy mind az adott vállalkozást, mind pedig a hasonló helyzetben lévő vállalkozásokat visszatartsa a (további) jogsértések elkövetésétől. A Közlemény szerint ez a cél pedig csak olyan mértékű bírsággal valósítható meg, amely a versenyjogsértést megvalósító vállalkozásnak érezhető megterhelést jelentő anyagi hátrányt okoz.

Amint az azonban a fentiekből is már kiderülhetett, a bírságnak van törvényben (Tpv. -ben) rögzített egy felső határa. A kiszabott bírság nem haladhatja meg a – határozatban azonosított – jogsértő vállalkozáscsoportnak a határozat meghozatalát megelőző üzleti évben elért nettó árbevételének 10%-át, amelynek a bírsággal sújtott vállalkozás a tagja. Amennyiben ilyen hiteles adat nem áll rendelkezésre a határozat meghozatalának időpontjában, úgy az utolsó hitelesen lezárt üzleti év árbevétele irányadó.

Kivételes esetekben, különleges körülmények fennállása esetén, a vállalkozás kérelemére, a bírság mértékét csökkentő szempontként figyelembe vehető a vállalkozás adott társadalmi és gazdasági környezetben fennálló fizetési képességének a hiánya, amennyiben az a részletfizetési kedvezmény révén nem hárítható el.

A bírság csökkentésére olyan esetben kerülhet sor, amikor – az adott társadalmi és gazdasági környezet figyelembe véve – az eredetileg kiróni szándékozott bírság maga rontana a verseny strukturális feltételein azáltal, hogy valószínűsíthetően „eltűnő vállalat” esethez vezetne. Ez nem egyszerűen az érintett vállalkozás megszűnését vagy piacról való kilépését jelenti – hiszen elképzelhető, hogy ekkor más vállalkozás lépne be a piacra – hanem azt, hogy az eredetileg kiróni tervezett bírság következtében a vállalkozás eszközei és kibocsátása ténylegesen eltűnnének a piacról, és aminek következtében jelentősen romlana a termelési

lánban a vállalkozáshoz kapcsolódó vállalkozások helyzete, es jelentősen nőne a munkanélküliség.

A GVH által követendőnek ítélt elvek és gyakorlat után nézzük, milyen megállapításokat találunk a témával foglalkozó közgazdasági-jogi irodalomban!

A racionális bűnelkövetés és preventív szankcionálás közgazdasági modelljei

Jelen fejezetben röviden bemutatom a racionális bűnelkövetés és a kérdéses bűnelkövetés megakadályozására alkalmas szankcionálás közgazdasági modelljét. A modellt Becker (1968) alapművéből kiindulva foglalom össze a mondanivalóm szempontjából fontos elemekre koncentrálna.

Szabad akaratukból racionális emberek csak akkor tesznek valamit, ha annak haszna meghaladja a szóban forgó cselekedet költségét. A közgazdaságtan terminusaiban mindezt felírva: Szabad emberek csak akkor teszik X -et, ha $B(L_x) - C(L_x) \geq 0$, ahol X a szóban forgó cselekvés vagy magatartás, és L_x az X -re cselekedetre fordított idő, $B(L_x)$ az X tevékenység végzéséből származó várható nyeremények, előnyök, bevételek összessége, azaz X tevékenység (össz)haszna, míg $C(L_x)$ az X tevékenység végzésének várható (össz)költsége. Vagy másképpen kifejezve ugyanezt az alapösszefüggést: $B(L_x) \geq C(L_x)$. A racionális emberek persze az adott cselekvésből származó nettó nyeremény (azaz a $\Pi(L_x) = B(L_x) - C(L_x)$ különbség) maximalizálására törekszenek.

A közgazdasági elemzések tehát nem csak azt feltételezik, hogy az illető döntéshozó nettó nyereményének pozitívnak kell lennie, hanem azt is, hogy a döntéshozó a döntése eredményeképpen a maximális nyeremény elérésére törekszik. Mindezt hasznossági függvénnyel is felírható. Például, a döntéshozó célfüggvényeként meg lehetne adni az alábbi is:

$$\max_{L_x} E[U(L_x, \dots, p, s_1, s_1, \dots)] = (1 - p)U(L_x, \dots) + pU(L_x, \dots, s_1, s_1, \dots)$$

A racionális döntéshozó, aki hangsúlyozottan egy egyén, tehát csak akkor teszi meg a kérdéses cselekedetet, ha azzal a várható hasznossága (jóléte) nő és a közgazdasági elemzések a célfüggvény optimalizálását, jelen esetben a jóléti vagy hasznossági függvény maximalizálását tekintik a probléma megoldásának.

A továbbiakban egy igen leegyszerűsített közgazdasági modell segítségével (lásd Varian (2008)) próbálok meg érzékeltetni néhány igen egyszerű, de már elég robusztus olyan következtetést, ami a közgazdasági modellekből általában adódik.

Tekintsük a tolvaj problémáját! A tolvaj döntési helyzete az alábbiakban foglalható össze:

$$\max_x B(x) - \pi(e)F$$

ahol x az áru értéke, $B(x)$ az x értékű áru eltulajdonításából származó nyereményt jelöli, $C(x)$ a tolvaj várható költségét, míg $\pi(e)$ a bűn felderítésre, szankcionálására fordított e erőfeszítés eredményeként előálló lebukás és elítélés együttes valószínűségét határozza meg. Az F a szankciót veszi számba. Hangsúlyozni érdemes, hogy a tolvaj saját célfüggvényének optimalizálására törekszik. A társadalomnak nyilvánvalóan célszerű olyan és annyi

erőfeszítést tennie, valamint olyan és annyi büntetést kiszabnia, ami együtt elégséges arra, hogy a tolvaj ne lássa értelmét a bűnelkövetésnek. (Ehhez a fentiek alapján arra lenne szükség, hogy a fenti célfüggvény értéke ne legyen pozitív.)

Ugyanakkor a teljesebb elemzés keretében vizsgálva a kérdést a társadalom optimalizációs problémája ennél egy kicsit összetettebb. A társadalom a bűnelkövetés nettó költségét szeretné minimalizálni. A társadalom feladata tehát az alábbi probléma megoldása:

$$\min_{F,e} H(x) - \pi(e)F + c(e)$$

ahol $H(x)$ az x értékű jószághalmaz eltulajdonításából a társadalom tagjai számára keletkező károkat méri, $c(e)$ pedig a büntelfelderítés és szankcionálás költségeit jelöli. A tolvaj várható bírságát, azaz a $\pi(e)F$ értéket természetesen a társadalom a társadalmi kárból levonhatja.

Az efféle optimalizációs problémák annak bemutatására is alkalmasak, hogy a társadalom számára többnyire optimális, ha nem kerül minden jogsértés szankcionálásra. A jogérvényesítés és szankcionálás maga is költséges, amit egy teljesebb elemzés során nyilvánvalóan illik, érdemes szintén figyelembe venni. (Ebben a szellemben tehát elég ésszerűnek tűnik például a Tpvt. ún. „bagatell” kartellre vonatkozó rendelkezése. Az országos hatáskörű szerv egy kis jelentőségű ügyben részben a fentiek, részben (vagy főleg) pedig a versenyhatás elenyésző mértéke (vagy vélelmezett hiánya) miatt nem foglalkozik „kis” ügyekkel.)

Amint az előbb már jeleztem a racionális bűnelkövetés fenti igen egyszerű közgazdasági modellje több egyszerű, de figyelemre méltó, elég robusztus, ellenőrizhető következtetés levonására ad alkalmat.

A fenti két optimalizációs feladat megoldásából ugyanis a következő egyszerű, de elég robusztus következtetések adódnak:

- (1) A magatartást meg lehet akadályozni, ha a nettó nyereség nem pozitív. Ehhez az kell, hogy a $\pi(e)F$ értéke meghaladja a $B(x)$ nyereség nagyságát.
- (2) A várható büntetés nagysága két tényezőtől függ: egyfelől a lebukás valószínűségétől (azaz $\pi(e)$), másfelől a büntetés (azaz F) nagyságától. A két tényező között lehetséges az átváltás az alábbiak szerint.
- (3) Mivel a társadalom számára a büntelfeltárás, azaz a lebukás valószínűségének növelése költséges (a költségfüggvényekről pedig általában feltehető az, hogy az folyamatosan növekvő és a költségek növekedési üteme gyorsuló), így a büntetés nagyságának növelése optimálisnak tűnik a kellő elrettentéshez.
- (4) Lehet, hogy a társadalom szempontjából az az optimális, ha az apró bűnök feltáratlanok, szankcionálatlanok maradnak.
- (5) A bűnöző várható költsége ($\pi(e)F$) független a bűntény mértékétől, azaz x értékétől. Ez például azt jelentheti, hogy ha a tolvaj a lebukáskor az ellopott áru értékétől függetlenül mindig ugyanazt a fix büntetést kapja, akkor érdemes a legértékesebb árucikket ellopnia. De ekkor a tolvaj érdekelt lehet abban is, hogy a tanukat eltegye láb alól. Éppen ezért tehát a hatékony megelőzés érdekében a büntetést érdemes talán a bűnöző határköltségéhez kötni.

Amennyiben tehát igyekszünk a fentiek szellemében olyan szankciórendszert kialakítani, hogy azzal a fenti nem szándékolt hatást talán meg lehessen előzni, a tolvaj célfüggvényét át kell alakítani, de csak egy kicsit és úgy, hogy az a következőképpen fessen:

$$\max_x B(x) - \pi(e)F(x)$$

A fenti szankciórendszert akár nevezhetnénk arányosnak is. A Bírságközleményre utalva például ez annak feleltethető meg, amikor a GVH a bírságot az okozott kár háromszorosában jelöli meg.

A racionális döntési modellt a közgazdászok természetesen piaci környezetben is alkalmazzák a vállalati döntések magyarázatára. A kartellezés olyan piaci magatartás, amelynek résztvevői vállalkozások. Nem lehet kétséges megítélésem szerint, hogy egy kartell létrehozása, vagy egy kartellhez csatlakozás kalkulatív, mérlegelő, racionális magatartásnak tekinthető és tekintendő. Ennek lehet bizonyos jogi relevanciája. A kartellezésben való részvétel véleményem szerint nyilvánvalóan felróható magatartás.

A probléma nem is ebből fakad szerintem, hanem abból, hogy a vállalkozások, a vállalatok, mint szervezetek nem képesek természetesen semmiféle döntés meghozatalára, így módszertanilag szükséges lehet a vállalat „fekete dobozának” felbontása, melyhez a modern vállalatelmélet lehet segítségünkre.

Még mielőtt azonban ezt megtenném, röviden összefoglalom a kartellezés és a kartelekkel szembeni fellépés, a kartellezés optimális büntetésével kapcsolatos közgazdasági, jogi érvek és gondolatok általam fontosnak vélt elemeit.

A kartelek szembeni optimális bírság közgazdasági modelljei

Az alábbiakban röviden bemutatom a kartellezés kockázat melletti döntésre épülő közgazdasági alapgondolatait, majd az abból fakadó következtetéseket.

A közgazdasági modellek feltevései szerint a versenyhatóság számára költségekkel jár annak kiderítése, hogy a vállalatok kartelleznek-e. Ez praktikusán azt jelenti, hogy a kartelek felderítése problematikus, vagy másképp a kartelek nem buknak le mindenféleképpen, és így p ($0 \leq p \leq 1$) annak a valószínűsége, hogy a kartellezés szankcionálva lesz. A racionális döntések elmélete szerint ebből közvetlenül adódik, hogy a versenyhatóság felderítése nem teljes körű, vagyis van esélye annak, hogy a hatóság nem jön rá arra, hogy a vállalatok kartelleztek. Ha a hatóság mégis rájön arra, hogy a vállalatok csaltak, akkor ezért őket megbüntetik.

AZ általam ismert közgazdasági modellek nem a vállalatvezetők, azaz a kartellező egyének szempontjából vizsgálják a kérdést, hanem a vállalatok nyereségfüggvényének terminusaiban gondolkodva elemzik a kartellezés és az optimális szankcionálás kérdéskörét.

Tegyük fel, hogy a vállalatok M nagyságú extra kartell jövedelemhez jutnak az x kartell (monopolista) ár megállapításával, amiről ők maguk természetesen tudnak, de ennek az árnak a kartell mivolta, vagy az M extra jövedelemnek az összegszerű nagysága a hatóság számára nem ismert!

Jelöljük p -vel annak a valószínűségét, hogy a hatóság rajta kapja a csaláson a kartellezőt, és legyen $s_i > 0$ a kivetett büntetések nagysága. A kartellezők célja olyan döntés hozatala, amely mellett a várható hasznosság függvényük a maximumát éri el. A döntési helyzet a következőképpen foglalható össze:

$$\max_{\{x\}} \pi(x, \dots, s_1, s_2, \dots) = [1 - p]\pi(x, \dots) + p\pi(x, \dots, s_1, s_2, \dots)$$

ahol x a vállalat által meghatározott kartell ár, p a lebukás és szankcionálás együttes valószínűsége. Az s_1 és s_2 a kétfajta szankció nagyságát méri. Az egyszerűség kedvéért legyen csak kétfajta szankció: egy pénzbeli és egy büntetőjogi, aminek az értéke szintén pénzben van kifejezve! Bizonyos országokban csak pénzbeli szankciókat alkalmaznak, máshoz mindkét büntetéssel élnek. (Allison és O’Kane (2011) alapján az egyszerűség kedvéért azzal a feltevéssel is élhetünk, hogy a büntetőjogi szankció nagyon nagy, vagy másképpen prohibítív.)

A fentiekben már bemutatott érvelés és logika szerint a jogérvényesítés terén kifejtett erőfeszítések, azaz p valószínűség és a szankciók között nyilvánvalóan van átváltás, de a fentiek alapján elég triviálisan kijelenthető az is, hogy a szankciók között is kell átváltásnak, vagy másképpen helyettesítésnek fennállnia.

A fenti gondolatmenet egy fontos logikai hibája az, hogy keveredik benne két megközelítés. A vállalatok optimális döntéseinek elemzésébe nem fér bele az egyéni szankció, amit – ahogy azt fent érzékeltettem - a szakértők egy csoportja a kartellekkel szembeni fellépés, harc leghatékonyabb elemének tart. Az egyéni szankciók hatásának elemzéséhez és megértéséhez a hagyományos vállalati modellek helyett egyéni döntési problémák keretei között kell a kérdést felírni.

Az optimális elrettentéssel kapcsolatos vállalati elemzésekhez szükségszerű a fent említett M extra nyeresemény becslése, figyelembe vétele, hiszen az optimális szankció a nyeresemény nagyságától nem lehet független. Egy efféle elemzést mutat be például Buccirosi és Spagnolo (2005). A nyeresemény alapú szankcionálással foglalkozó elemzések több érdekes következtetést vonnak le.

Az egyik fontos következtetés az, hogy az optimális szankció modellekből adódó mértéke sokkal nagyobb, mint a gyakorlatban szokásos pénzbeli szankciók nagysága. A modellekből adódó igen magas bírság a gyakorlatban a vállalatoknak a piacról történő kivezetésével párosulna. Ez azért is fontos, mert a hazai szabályozás is figyelembe veszi a vállalatok teherbírási képességét a szankció nagyságának megállapításakor. Jól érzékelhetően a „túlzott” szankcionálást a hatóságok nem akarják. (A vállalatokkal szemben kivetett szankciók mértékének nagyságával kapcsolatban lásd Balogh (2011) dolgozatát, illetve a kartell felárakkal kapcsolatban Connor (2005) és Veljanovski (2009) elemzését.)

A fentiekhez kapcsolódik egy további konklúzió is. Amennyiben a pénzbüntetés nem elégséges, nem fejt ki kellő elrettentő hatást sem egyedileg, sem generálisan, illetve ha az okozott jóléti veszteség vagy kár nagyobb, mint a meglévő vagyon, akkor - szólnak az érvek – már a börtönbüntetést is célszerű alkalmazni. Ez a pótlólagos szankció megoldhatja a nem elégséges kártalanítás, kárpótlás, nem megfelelő mennyiségű vagyon kérdését a pótlólagos elrettentési hatáson vagy fenyegetésen keresztül. Tehát megjelenik modellekből adódóan is az egyéni szankcionálás szükségessége. Az elmélet és a gyakorlat összekapcsolódott. A kapcsolat megvan, de nem nyilvánvaló és a racionális bünelkövetés és az optimális szankcionálás közgazdasági irodalmának közvetlen alkalmazása antitröszt eljárásokban kivetendő szankciók optimális mértékének meghatározásához elvezetett bennünket a fehérgalléros bűnözés és a vállalati jogsértések terén alkalmazandó szankcionálás egy érdekes alaproblémájához. Kit is kell szankcionálni? A vállalatot? A kartellt megvalósító

személyeket? Vagy talán mégis a tulajdonosokat, ha már emberekre kell koncentrálni, visszatérve ezzel mégis csak a vállalatokhoz? E kérdésekhez adalékul szolgálhat a közgazdasági vállalatelmélet egy szelete. (Lásd például magyarul Jensen (2008) elemzéseit, vagy általában Milgrom és Roberts (2005) Hart (2006) áttekintését.)

Kartellezés és vállalatelmélet

A racionális bünelkövetés és a hozzá kapcsolódó optimális szankcionálás közgazdasági irodalma egyéni döntési helyzetek modellezésére lett kidolgozva. Az antitröszt eljárásokban alapvetően, vagy elsődlegesen vállalkozások az eljárás alá vontak. Magyarországon a szankciókat elsődlegesen és alapvetően a vállalkozásokkal szemben szabják ki. Bár az utóbbi időben hazánkban is voltak olyan törekvések, amely alapján a szankciók a vállalatvezetőkre is kiterjesztésre került volna, ezek egy része nem jutott el még a jogalkotás szintjére sem, mások ugyan törvényi formát öltöttek, ám az alkotmányossági felülvizsgálaton fennakadtak. Vannak azonban olyan országok, ahol a vállalatvezetőkkel szemben is kivethetnek szankciókat, sőt az elemzők többsége szerint a vállalatvezetőkkel szemben alkalmazott börtönbüntetés fenyegetése tekinthető ténylegesen a kartellekkel szembeni hatósági, bírósági fellépés leghatásosabb eszközének. Ez a vélekedés és maga a hatás - amennyiben igaznak tekinthető -, egy tudomány módszertani alapkérdéssel függ össze.

Csak emberek képesek döntéseket hozni. Úgynevezett kollektív entitások, mint az állam, egyetem, vagy általában semmilyen csoport nem képes cselekvésre, így döntések meghozatalára sem. Ez nyilvánvalóan igaz így a vállalatokra is. Csak a szervezetek, intézmények döntéshozói pozícióiban lévő emberek képesek döntésekre. Természetesen a szervezetekben alkalmazott emberek cselekszenek és az egyes egyének cselekedeteinek, döntéseinek az eredményét, eredőjét figyelhetjük meg külső szemlélőként.

A vállalati döntések megértése, elemzése tehát szintén a módszertani individualizmus fenti elvének alkalmazását követeli meg. Ha tehát a vállalatok nem, csak az emberek képesek cselekvésre és döntésekre, akkor ez nyilván felveti azt a régi jogvitát, hogy a vállalatot lehet-e és kell-e egyáltalán szankcionálni.

Ebben a dolgozatban nem kívánok ezzel a problémakörrel alaposabban foglalkozni, mondanivalóm szempontjából pusztán annak van jelentősége, hogy a vállalatokkal szembeni szankciók egy efféle áttételes hatás miatt nyilván kérdésessé teszi, hogy eredményesek lehetnek-e egyáltalán a csak a vállalatokkal szemben alkalmazott szankciók. Amennyiben a vállalatokkal szemben kivetett bírságok nem képesek érdemben befolyásolni a vállalati döntéshozók ösztönző-rendszerét, úgy nyilvánvalónak tűnik az, hogy az antitröszt eljárásokban alkalmazott bírságszankciók nem képesek sem az egyedi, sem az általános megelőzés, vagy másképpen elrettentés eszközeként szolgálni, azaz nem hatásosak.

A vállalatelmélet elmúlt harminc évben jelentős fejlődésen ment keresztül. Ennek talán leglátványosabb és legfontosabb eredményei a vállalatvezetés és a vállalat tulajdonlás szétválásához kapcsolódó kérdések elemzése terén figyelhetők meg. E problémakör egyes kérdései és ezen kérdésekre adott válaszok több tanulsággal is szolgálhatnak a versenyfelügyeleti eljárásokban alkalmazandó optimális szankciók meghatározásához.

Lehetséges-e olyan szankcionálási és javadalmazási vagy másképp olyan ösztönző-rendszer kialakítása, amely arra tudja kényszeríteni a vállalatvezetőket, hogy a tulajdonosok

érdekeinek megfelelően jogkövető magatartást folytassanak és a tulajdonosok sem fogalmazzák meg az antitröszt szabályok megsértésére irányuló elvárásokat.

Az antitröszt eljárásokban a helyzet valójában tehát még komplikáltabb, hiszen jogsértések esetében a vállalatok tulajdonosai, a fogyasztók (a vállalatok vevőinek) érdekei között is ellentét van, amit csak tovább bonyolít a vállalatvezetők és a tulajdonosok közötti fenti alaprobléma. Nézzük először a két problémakört külön-külön!

A köz érdekében eljáró versenyhatóság, illetve a bíróságoknak elvben olyan szankciókat kellene kiszabnia, amelyekkel meg lehetne előzni a jövőbeli jogsértéseket. Ha ezt sikerülne elérni, akkor a szankciók hatásosak lennének. A hatékonyság kérdését egyelőre hagyjuk nyitva. A probléma nyilvánvalóan adódik. A szankciókkal kiknek a magatartását kívánjuk, illetve kellene befolyásolni? A vállalatok tulajdonosait, akik pedig érdekeik érvényre juttatása érdekében megpróbálják a vállalatvezetők ösztönző-rendszerét úgy módosítani, hogy ezzel a közvetítéssel meg lehessen előzni a versenyjogi jogsértések elkövetését? Ebben az esetben is elvben feltehető az kérdés: hogyan büntessük a vállalatok tulajdonosait? Elvben nyilván arra is lehetne lehetőség, hogy a tulajdonosokkal szemben közvetlenül szabnak ki szankciót, például bírságot. Ugyanakkor nyilvánvalóan hatékonyabb lenne a tulajdonosok közvetlen eljárás alá vonása helyett a jelenlegi gyakorlatnak megfelelően a vállalkozással szemben kiszabni a bírságot, azaz a tulajdonosokat közvetetten szankcionálni.

A vállalkozások tulajdonosainak szankcionálása mellett az egyik fontos érv lehetne nyilvánvalóan az, hogy az antitröszt jogsértéssel elért előny alapvetően a tulajdonosok jövedelmét, illetve vagyonát gyarapítja. Noha a jogsértéssel elért előnyből a vállalkozás vezetői is részesülnek, a javadalmazási sémához esetleg kapcsolódó meglehetősen alacsony tulajdonhányad miatt ez a tulajdonosok összes nyereségéhez képest inkább elenyészőnek tekinthető.

Vagy inkább a vállalatvezetőkre akarunk hatni közvetlenül? Vegyük észre, hogy ekkor versenyjogi szankciókkal úgy szeretnék a vállalatvezetők ösztönző-rendszerét átalakítani, hogy ne érje meg számukra a kartellezés. Ezzel máris megérkeztünk, vagy visszakerültünk a fent már tárgyalt egyéni és az egyéni büntetőjogi szankciók, egyéni börtönbüntetés szükségességének támogatásához. Itt is még több fellephet, de ezek a lényegen nem változtatnak az egyéni szankciók szükségesség a hatásos fellépés érdekében.

A pusztán egyéni és vállalati pénzbeli szankciók kapcsán érdekes probléma lehet, hogy a vállalatvezetők kockázat viselési hajlandóság más akkor, ha ők maguk nem tulajdonosai az általuk vezetett vállalkozásoknak. Ez nyilván a túlzott, nagyobb kockázatvállalási hajlandóság irányába tereli őket. Az optimális szankciók kialakításakor ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ez megítélésem szerint visszavisz bennünket az egyéni börtönbüntetés szükségességének területére.

Továbbá, a vállalatvezetők pusztán pénzbeli bírságolása azt a problémát is felvetheti, hogy a tulajdonosok ellen ajánlattal is élhetnének. Nem kell mást tenniük, mint felajánlani a vállalatvezetők számára azt, hogy a versenyjogi szankciókat a vállalat, azaz tulajdonosok állják vagy fedezik. Érdekes kérdés, hogy vállalatok, a tulajdonosok hogyan viszonyulnak a kartellező vállalatvezetőkhez, ez változóban van-e?

Következtések és összegzés

A kartellekkel szemben az antitröszt versenyfelügyeleti eljárásokban jogsértés esetén alkalmazandó szankciók optimális rendszerének kialakításával kapcsolatos közgazdasági és jogi irodalmat felhasználva igyekeztem érzékeltetni, bemutatni, hogy a ma fennálló szankciók nem hatásosak, így ezen a területen érdemes elgondolkodni az alkalmazandó szankciók körének kiszélesítésén és a szankciók mértékének növelésén. A kartellezés mértékét is feltehetően befolyásoló egyes tényezők hatásait számításba véve, különös tekintettel a büntetés mértékének és mibenlétének kérdéseire koncentrálni érvelnék a változások mellett. A vonatkozó szakirodalom áttekintése és hazai és nemzetközi gyakorlat és adatok elemzése, illetve összevetése alapján megalapozottnak tűnik, hogy a magyar jogi kereteket érdemes lenne e felvetett gondolatokat és megállapításokat is figyelembe véve kiegészíteni, módosítani és a magyar versenyhatóság joggyakorlatát megváltoztatni. A mellett is próbálnék érvelni, hogy a magyar jogrend és a joggyakorlat nem fokozatos reformálásra, hanem viszonylag gyors, alapvető változtatásokra szorul. Bár egy nem hatékony versenyjogi rendszer működtetése mellett az átmeneti időszak kezdeti fázisában lehetett értelme, mára ez az érv már elvesztette erejét és mind az elméleti megfontolások, mind a gyakorlati tapasztalatok inkább egy hatékonyabb szankciórendszer kialakítása mellett szólnak.

Arra is fel kell azonban hívni a figyelmet, hogy milyen nehézségekkel kell szembenézni a hatékonyságjavító intézkedések bevezetése során. A büntetőjogi szankciók bár lehetőséget is adnak, de felelősséget is rónak a hatóságokra egyben. A jogi mérce megítélésem szerint szükségszerűen emelkedni fog, és emelkednie is kell. Ez a hatóságok fegyelmezettebb munkavégzésével fog párosulni, ami nyilván elvárható és üdvözlendő is. A változás egy nem szándékolt mellékhatásaként a jogérvényesítési gyakorlat minősége nőhet.

Irodalom:

- Allison, Bryan és Kane, Michael (2011) oe Prison Work for Cartelists? The View from Behind Bars. *Antitrust Bulletin*, 56. évf. 2. sz., 483-500. o.
- Ayres, Ian (1987): *How Cartels Punish: A Structural Theory of Self-Enforcing Collusion*. Faculty Scholarship Series, Paper 1549.
- Balogh Dávid (2011) A vállalatokkal szembeni büntetések közgazdasági elemzése. BCE szakdolgozat
- Becker, Gary S. (1968): *Crime and Punishment: An Economic Approach*. *Journal of Political Economy*, 76. évf., 169-217. o.
- Block, Michael K. és Joseph Gregory Sidak (1980): *The Cost of Antitrust Deterrence: Why Not Hang a Price Fixer Now and Then?* *The Georgetown Law Journal*, Vol. 68, No. 5, June, 1130-1139.
- Buccirossi, Paulo (szerk.) (2008) *Handbook of Antitrust Economics*. MIT Press, Cambridge, London
- Buccirossi, Paulo és Giancarlo Spagnolo (2005): *Optimal Fines in the Era of Whistleblowers: Should Price Fixers Still Go To Prison?*
- Carlton, Dennis W. és Perloff, Jeffrey M. (2002) *Modern piacelméletek*. Panem Kiadó, Budapest
- Connor, John M. (2005): *Price-Fixing Overcharges: Legal and Economic Evidence*. Selected Paper, Annual Meeting of the American Agricultural Economics Association.
- Connor, John M. (2010) *Recidivism Revealed: Private International cartels 1990-2009*. Competition Policy International, 2010. tavasz
- Connor, John M. (2011) Problems with Prison in International Cartel Cases. *Antitrust Bulletin*, 56. évf. 2. sz., 311-344. o.
- Craycraft, Catherine, Joseph L. Craycraft és Joseph C. Gallo (1997): *Antitrust Sanctions and a Firm's Ability to Pay*. *Review of Industrial Organization*, Vol. 12, No. 2, 171-183.
- Hart, Oliver (2006) *Vállalatok, szerződések és tőkeszerkezet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Heyne, Paul, Peter Boettke, David Prychitko (2004): *A közgazdasági gondolkodás alapjai*. Budapest, Nemzeti tankönyvkiadó
- Jacquemin, Alexis és Slade, Margaret (1989) Cartels, Collusion, and Horizontal Merger. in Schmalensee és Willig (1989) 415-473. o.
- Jensen, Michael C. és Murphy, Kevin (1990) Teljesítmény alapú bérezés és a felsővezetői ösztönzők. *Journal of Political Economy*, 98. év. 2. szám (április) 225-264. o. in: Jensen (2008) 69–112. o
- Jensen, Michael C. (2003) Fizetés a hazugságért: az igazság a tervezési folyamatról. *European Financial Management*, 9. évf, 3. szám, 379-406. o. in: Jensen (2008) 113–150. o
- Jensen, Michael C. és Meckling, William H. (1976) A vállalatok elmélete: menedzseri viselkedés, ügynöki költség és tulajdonosi struktúra. *Journal of Financial Economics*, 5. évf. október, in: Jensen (2008) 309–370. o
- Jensen, Michael C. (2008) Tulajdonosok és menedzserek. A vállalatirányítás természete. Alinea Kiadó, Rajk László Szakkollégium, Budapest
- Kaplow, Louis (2011): *An economic approach to price fixing*. Discussion Paper No. 694, Harvard Law School, The John M. Olin Center for Law, Economics and Business, Cambridge, MA.
- Kaplow, Louis és Carl Shapiro (2007): *Antitrust*. *Handbook of Law and Economics*, Vol. 2 (A. Mitchell Polinsky és Steven Shavell (eds.)), Elsevier B.V., 1073-1225.

- Kobayashi, Bruce H. (2001): *Antitrust, Agency and Amnesty: An Economic Analysis of the Criminal Enforcement of the Antitrust Laws Against Corporations*. George Mason University Law and Economics Research Papers, No. 2-4.
- Konkurrensvortet (2007) The Prons and Cons of High Prices.
- Leslie, Christopher R. (2008): *Cartels, Agency Costs, and Finding Virtue in Faithless Agents*. William and Mary Law Review, Vol. 49, No. 5, 1621-1700.
- Levenstein, Margaret C. és Valerie Y. Suslow (2006): *What Determines Cartel Success?* Journal of Economic Literature, 44. évf., 1. sz.
- Milgrom, Paul és Roberts, John (2005) *Közgazdaságtan, szervezetelmélet és vállalatirányítás*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Motta, Massimo (2007) *Versenypolitika Elmélet és gyakorlat*. GVH VKK
- OECD (2003) *Sanctions against individuals, including criminal sanctions in prosecuting cartels*.
- OECD (2006) *Roundtable on remedies and sanctions in abuse of dominant cases*.
- Office of Fair Trading (2005) *Positive Impact*. OFT 827
- Pepall, Lynne, Richards, Daniel J., Norman, George (2008) *Piacelmélet – Modern megközelítés gyakorlati alkalmazásokkal*. HVG – ORAC, Budapest
- Polinsky, Mitchell A. és Steven Shavell (1993): *Should Employees Be Subject to Fines and Imprisonment Given the Existence of Corporate Liability?* International Review of Law and Economics, Vol. 13, No. 3, 239-257.
- Posner, Richard A. (1998): *Economic Analysis of Law*. 5th edition, Aspen Publishers, Aspen, 237-270.
- Schmalensee, Richard és Willig, Robert (1989) *Handbook of Industrial Organization*. North-Holland, Amsterdam
- Thépot, Florence (2011): *Leniency and Individual Liability: Opening the Black Box of the Cartel*. The Competition Law Review, Vol. 7, No. 2, 221-240.
- Tóth András (2011) *A GVH bírságkiszabási gyakorlata*. Kézirat
- Ullrich, Hanns (2005): *Anti-Unfair Competition Law and Anti-Trust Law: A Continental Conundrum?* European University Institute, Working Paper LAW No. 2005/01.
- Veljanovski, Cento (2009): *The Economics of Cartels*.
- Werden, Gregory J. (2009): *Sanctioning Cartel Activity: Let the Punishment Fit the Crime*.
- Werden, Gregory, Scott D. Hammond és Belinda A. Barnett (2011a) *Recidivism Eliminated: Cartel Enforcement in the United States since 1999*.
- Werden, Gregory, Scott D. Hammond és Belinda A. Barnett (2011b) *Deterrence and Detection of Cartels: Using All the Tools and Sanctions*. *Antitrust Bulletin*, 56. évf. 2. sz., 207-234. o.

Melléletek

1. számú Táblázat

A GVH döntései az elmúlt húsz évben ügytípusonként

	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
Fogyasztók megtévesztése	6	24	29	50	53	56	74	72	65	86	59	52	52	65	79	85	84	66	51	45
Megállapodás	21	5	3	1	5	9	5	15	15	18	10	18	20	28	25	19	15	6	7	6
Erőfölény	28	32	26	28	46	52	45	44	35	56	33	36	31	31	25	33	13	7	1	0
Fúzió	5	8	3	4	24	25	30	49	46	70	81	65	68	65	70	43	46	37	34	43
Összes ügy	77	101	101	142	157	164	170	180	161	230	183	171	171	189	199	180	158	116	93	94

(Forrás: GVH éves beszámolók)

2. számú Táblázat

A GVH erőfölkényes eljárásai és döntései az elmúlt húsz évben

	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
Összes ügy	77	101	101	142	157	164	170	180	161	230	183	171	171	189	199	180	158	116	93	94
Erőfölkényes ügy	28	32	26	28	46	52	45	44	35	56	33	36	31	31	25	33	13	7	1	0
- ebből jogsértés	12	11	7	6	8	8	8	5	7	19	3	15	8	7	6	11	10	3	1	0
Bírság (m Ft)	46	3.6	6	24	9	63	18	29	14	12	10	219	56	165	39	1170	0	0	0	0

(Forrás: GVH éves beszámolók)

3. számú Táblázat

A GVH által kiszabott bírságok ezer forintban ügytípusonként 2008-2011 (2011 nem teljes év)

	2008	2009	2010	2011
Fogyasztók megtévesztése	713 524	895 8018	755 800	394 000
Kartell	3 000	5 0100 600	9 576 252	84 500
Erőfölény	0	0	0	245 500
Fúziós kérelem elmulasztása	18 000	46 475	38 762	23 700

(Forrás: Tóth (2011))

4. számú Táblázat

A GVH kartell szankcióinak alakulása az elmúlt húsz évben

	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
Összes ügy	77	101	101	142	157	164	170	180	161	230	183	171	171	189	199	180	158	116	93	94
„Kartell” ügy	21	5	3	1	5	9	5	15	15	18	10	18	20	28	25	19	15	6	7	6
- kartell																				
„kartell” jogsértés																				
- kartell jogsértés																				
Bírság (m Ft)																				
- kartell bírság (m Ft)																				

(Forrás: GVH éves beszámolók)